

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi
Klasik Türk Edebiyatı Özel Sayısı
Journal of Academic Language and Literature
(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 3, Ekim/October 2022)

Sedat KARDAŞ

Doç. Dr., Muş Alparslan
Üniversitesi
sedat_kardas@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3444-0106>

**Nedîm'in Anlam Dünyası:
Nedîm Dîvânı'nda Edebî Türler, Edebî
Tarzlar ve Anlatım Teknikleri**

*The Semantic World of Nedîm:
Literary Genres, Literary Styles, and Narrative Techniques
in Nedîm's Dîvân*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 30.07.2022
Kabul Tarihi/Accepted: 21.10.2022
Yayın Tarihi/Published: 30.10.2022

Atıf/Citation

Kardaş, S. (2022). Nedîm'in Anlam Dünyası: Nedîm Dîvânı'nda Edebî Türler, Edebî Tarzlar ve Anlatım Teknikleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6(3), 257-285.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1151204>

Kardaş, S. (2022). The Semantic World of Nedîm: Literary Genres, Literary Styles, and Narrative Techniques in Nedîm's Dîvân. *Journal of Academic Language and Literature*, 6(3), 257-285.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1151204>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Bu makale Creative Commons [Atıf-GayriTicari-AynıLisanslaPaylaş 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/) (CC BY-NC-SA 4.0) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Öz

Her sanat eserinde olduğu gibi, Divan şiirinde de anlam ve ifade, şairin üslubunu ve sanatkârlığını belirleyen temel araçlar arasında yer alır. Geleneğe dayalı ürünler veren Divan şiirinde şairler, duygu ve düşüncelerini şiir yoluyla şekillendirip ifade ederken, üslup özellikleri ile diğer şairlerden ayrılırlar. Şairler, sahip olduğu ifade yeteneği sayesinde ortak olan muhtevayı farklı yönleriyle işler. Bu sayede üslup sahibi şairler, diğer şairlere göre her zaman bir adım önde olmuştur. Kendine has üslubu olan ve bu üslup ile tanınan şairlerden biri de yaşadığı devirle birlikte anılan 18. yüzyılın önde gelen şairlerinden olan Nedîm'dir. Şair Nedîm, Klasik şiirin içerik ve anlatım özelliklerini kendi sanatkâr yaratılışına uyarlayarak işlemiş ve Nedimâne üslubun yaratıcısı konumuna gelmiştir. Bu üslubun daha iyi anlaşılması, Nedîm'n şiirlerinin muhteva ve ifade biçimlerini tanımaktan geçmektedir.

Edebî metinlerin kurulmasında önemli bir yer tutan tür, tarz ve anlatım teknikleri; edebiyat metinlerinin anlam derinliğinin anlaşılması ve şairlerin üslup özelliklerinin saptanmasına aracılık eden unsurlardır. Bundan hareketle, eldeki çalışmada, Nedîm'in *Divan*'ı, baştan sona taranarak, eserde kullanılan edebî türler, edebî tarzlar ve anlatım teknikleri tespit edilmiş ve saptanan unsurlar örnek metinleriyle birlikte verilerek, Nedîm'in üslubunu şekillendiren anlam ve hayal dünyası ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nedîm, Anlam Dünyası, Edebî Türler ve Tarzlar, Anlatım Teknikleri.

Abstract

As in every work of art, meaning and expression in Divan poetry are among the basic tools that determine the poet's style and artistry. In Divan poetry, which produces products based on tradition, poets shape and express their feelings and thoughts through poetry, while they differ from other poets with their stylistic features. Poets process the common content from different aspects thanks to their expressive ability. In this way, poets with style have always been one step ahead of other poets. One of the poets who has a unique style and is known for this style is Nedîm, one of the leading poets of the 18th century, who is remembered for his time. Poet Nedim has worked by adapting the content and expression features of Classical poetry to his own artistic creation and Nedimâne has become the creator of the style. A better understanding of this style depends on recognizing the content and expressions of Nedim's poems.

Genre, style, and expression techniques, which have an important place in the establishment of literary texts, are the elements that mediate the understanding of the depth of meaning of literary texts and the determination of the stylistic features of poets. From this point of view, in the present study, Nedîm's Divan has been scanned from beginning to end, literary genres, literary styles, and expression techniques used in the work have been determined and the determined elements have been given together with sample texts, and the meaning and imaginary world that shaped Nedîm's style has been tried to be revealed.

Keywords: Nedim, Semantic World, Literary Genres and Styles, Narrative Techniques.

Giriş

Edebî metinlerin anlam dünyası meselesi, şair/yazarın muhayyilesi ve üslubu ile ilgili bir husustur. Dolayısıyla, bir şair/yazarın anlam dünyasına nüfuz edebilmek için, öncelikle o şair/yazarın, hayal dünyasını oluşturan etmenler ile üslubunu şekillendiren unsurların tespit edilip irdelenmesi icap eder. Geleneğe dayalı özellikleri olan, belli bir bilgi ve kültür birikimi ile yazılan/söylenen bir şiir olan Divan şiiri sahasında ürün veren şairlerin hayal dünyası ve ürettikleri metinlerin anlam derinliğine erişimin anahtarı da üsluplarını şekillendiren unsurların tespitine dair çalışmalardan geçer. Elbette, Divan şairinin hayal dünyası ve şiirlerinin taşıdığı anlam derinliği, geleneğin çizdiği sınırlar, şairin sahip olduğu/olmadığı koşullar ve içinde yaşadığı Osmanlı toplum hayatıyla da ilişkilidir. Bahsi geçen unsurlar ve birbirleriyle olan ilişkileri anlaşılmadan, bu edebiyat içinde verilen ürünleri tam manasıyla anlamak mümkün değildir. İşte bu noktada, edebî metinlere tür ve tarz hassasiyeti ile yaklaşmak, metne ayrı bir boyut kazandıracığından, bu konu edebî metinlerin daha iyi anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Osmanlı toplum hayatı ve kültürünün anlaşılması ve tanınması, edebî türlerde ve tarzlarda, şairlerin kendini ifade tarzları ve sunuş biçimlerinde saklıdır (Akkuş, 2008, s. 1). Divan şairleri pek çok konuda şiir kaleme almış, ele aldıkları konuların çeşitliliğine bağlı olarak tür ve tarzlarda da bir çeşitlilik ortaya çıkmıştır. Divan şiirinin zengin dünyası da bu edebî tür ve tarzlarda aranmalıdır (Kardaş, 2013a, s. 1177). “Edebiyat teorisinde tür, edebî metnin yorumlanabilmesi için tespit edilmesi gereken bir araç olarak görülmekte ve edebiyat felsefesinin temel problemlerinden biri sayılmaktadır” (Akkuş, 2008, s. 11). Edebî manada, bir metnin konu seçimi, yazılış amacı ve üslubu yönünden bağlı olduğu kaideler, o metnin türünü oluşturur (Canım, 2010, s. 7). Bir başka deyişle ele alınan metnin neyi anlattığı sorusu, türünü de belirlemektedir (İsen, 2006, s. 251).

Klasik şiirde tür meselesi ile ilgili üzerinde durulması gereken bir diğer nokta, metinlerin sunuş biçimlerini ifade eden edebî tarzlardır. Edebî türlerin metnin “anlam dünyasını” ortaya çıkardığı görüşü ve her metnin farklı sunuş biçimlerini (tarz) sergileyebileceği fikri, bu konuya yeni açılımlar getirilmesi gerektiğini göstermektedir (Akkuş, 2007, s. 18). Günümüze kadar yapılan çalışmalarda, çoğunlukla yakınlık arz ettiği ve hatta karıştırıldıkları edebî tarz kavramları kapsamında değerlendirilen anlatım tekniklerinin de ayrı unsurlar olarak değerlendirilmesi konuya yeni bir boyut kazandıracaktır.

Bu açıdan bakıldığında, divan şiirine ait metinlerin oluşumuna/oluşturulmasına katkı sağlayan edebî tarzların tespiti, metni ortaya koyan şairin üslubunun ve hayal dünyasının anlaşılmasına katkı sunacağı aşikârdır.

Bu bakış açısıyla hazırlanan eldeki çalışmada, 18. yüzyılın önde gelen Divan şiiri temsilcilerinden olan Nedîm'in *Divan*'ında kullanıldığı tespit edilen edebî türler, edebî tarzlar ve anlatım teknikleri şu şekilde verilebilir:

Nedîm Dîvânı'nda Edebî Türler, Edebî Tarzlar ve Anlatım Teknikleri

Edebî Türler

Temmûziyye/Sayfiyye

Yaz mevsimini ve temmuz ayının gelişini konu edinen, yazın harareti ile aşırı sıcaklardan doğan olumsuzluklardan bahseden edebi metinlere temmûziyye adı verilmektedir. Yaz eğlenceleri ve sahil gezintilerini konu edinen kasidelere sayfiyye denildiği halde; yaz mevsiminin özellikleri, yaz sıcaklarının artış gösterdiği ay olan temmuz üzerinden ele alındığı için türün yaygın adı olarak temmûziyye adı kullanılmıştır (Akkuş, 2008, s. 254). Bilhassa kasidelerin teşbiip bölümlerinde, temmuz ayının sıcaklığı, yakıcılığı, harareti gibi temalar işlenirken, temmuz ayı olumsuzluklarıyla tasvir edilir ve daha çok ateş, güneş, cehennem gibi harareti çağrıştıran kavramlar kullanılmıştır (İspir, 2009, s. 340). Temmûziyyelerde yaz mevsimi; yaz, sayf, temmuz, eyyâm-ı temmuz, tâb, tâbiş, germ, vakt-i germâ, dem-i bahûr, eyyâm-ı bahûr, fasl-ı cahîm benzeri terimlerden istifade edilmiştir (Erkal, 2004, s. 44).

Nedîm Dîvânı'nda, *Kasîde Der-Sitâyîş-i Ali Pâşâ* başlığını taşıyan 1. kasidenin tegazzül bölümü (14-21. beyitler) temmûziyye türüne örnek teşkil eder:

Açılıp tâb-ı temûz ile o gül pîrâhen
 Gelmiş âgûş-ı girîbâne şikâf-ı dâmen
 Yakdı yandırdı bizi muhrîka-ı sîm-âsâ
 Mîhr-i ruhsârı olup sînesine pertev-zen
 Çehler-i tâb-ı temûz eyledi bî-âb ammâ
 Oldu lebrîz gül-âb-ı der ile çâh-ı zekân (Kaside 2: 14-16. beyitler)¹

Sâkinâme/İşretnâme/Sahbânâme

Divan şiirinde, sakiye sesleniş biçiminde yazılmış olan; sakiden, içkiden, içkinin çeşitlerinden, içki araç gereçlerinden, içkili eğlence toplantılarından bahseden; şarabı överek sakiden şarap isteme, bezm unsurlarından yararlanarak eğlence meclislerinin türlü yönlerine değinme üstüne kurulu manzumelere sâkinâme adı verilir (Akkuş,

¹ Çalışmada verilen örnek metinler, güncel baskı olan Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü e-kitap projesi kapsamında elektronik ortamda yayımlanan *Nedîm Dîvânı*'ndan (Macit, 2017) alınmıştır.

2008, s. 217; Mermer & Koç Keskin, 2011, s. 89). Bu tür metinlerde, türün bir özelliği olarak bezm unsurları gerçek manada ve rindane bir üslupla kullanıldığı gibi tasavvufi anlamları da kastedilebilir (Canım, 2010, s. 206-208). Bu tür metinler için işretnâme ve sahbânâme adlandırmaları da kullanılmıştır.

Sâkinâme edebî türü, *Nedîm Divânı*'nda en çok tercih edilen türlerdendir. Şair, özellikle memduhları Sultan Ahmet ve Damat İbrahim Paşa'nın övgüsünü yaptığı kasidelerde teşrif ettikleri helva gecelerini anlatırken bu türe örnekler vermiştir. Eserde yer alan 5, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31 ve 32. kasidelerin çeşitli bölümleri türe örnek teşkil eder. Nedîm, şu örnekte olduğu gibi gazellerinde de sâkinâme türünden çokça yararlanmıştı:

Sâkiyâ hûşum alan zenzeme-i çeng midir
Yohsa destindeki peymâne-i gül-reng midir
Nağmene tîr-i nîgeh pîş-rev olmakda meger
Mutrib ebrû da kemânınla hem-âheng midir (Gazel 28: 1-2. beyitler)

Hammâmiye/Hammâmname

Divan şiirinde hamam ve hamam unsurlarına yer vererek hamamdaki güzellerin tasvirinin yapıldığı şiirlere hammâmiye adı verilmektedir (Aça vd., 2011, d. 322). Hammâmiyeler genellikle ten güzelliğinin ve hazzının anlatıldığı erotik metinlerdir (Macit, 2007, s. 33). Şairler, hamam ve hamamla ilgili kavramları, edebî sanatlardan yararlanarak, kelimelere farklı anlamlar yüklemiş ve şiirlerinde kullanmışlardır (Kaplan, 2010, s. 134).

Nedîm Divânı'nda yer alan ve İbrahim Paşa'nın övgüsünün yapıldığı *Hammâmiyye Der-Sitâyiş-i Vezîr-i azam Dâmâd İbrâhîm Pâşâ* başlıklı 6. Kaside türün en bilinen örneğidir:

Sepîde-dem ki olup dîde hâbdan bidâr
Hurûşa başladı nâgâh serde derd-i humâr
Hezâr za'f ile hammâma doğru azm etdim
Kemer güsiste perâkende gûşe-i destâr
Varup o hâl ile hammâma üft ü hîz ederek
Edince gûşe-i halvetde câygâh-ı karâr
Ne gördüm âh amân el-amân bir âfet-i cân
Gelüp yanımda güneş gibi oldu şu'le-nisâr (Kaside 6: 1-4. beyitler)

Ramazâniyye/Ramazânnâme

Ramazâniyye, Divan şiirinin son dönemlerinde kaleme alınmaya başlanan, ramazan ayı münasebetiyle padişah ve devlet büyüklerine sunulan ve teşbib bölümünde ramazan konusunun işlendiği kasidelere verilen isimdir. Teşbib bölümünde, ramazan ayı, oruç, iftar, sahur, teravîh gibi oruçla ilgili uygulamalar ile Kadir gecesi gibi bu aya ait unsurlar dile getirildikten sonra memduhun övgüsüne geçilir. Hilalin görülmesiyle birlikte orucun başlaması ve sona ermesi, iftar sonrası gezintiler ile ramazanın bitecek olması dolayısıyla ara verilmiş olan keyif verici maddelerin kullanımı ve eğlencelerin yeniden başlaması türün çağrışım dünyasını oluşturur (Akkuş, 2008, s. 212-2013). Rind yaratılışlı şairler, ramazaniyelerde oruç ayını olumsuz çağrışımlarla birlikte ele alırken, ramazan ayının bitişinden duydukları sevinci bayram coşkusuyla birlikte dile getirirler.

Nedîm Divânı'nda yer alan 39. ve 126. gazel ile *Ramazâniyye Der-Sitâyîş-i Sadr-ı azam İbrâhîm Pâşâ* başlığını taşıyan 9. kaside türün örnekleri arasında yer alır:

İşte geldi der-i iclâline rû-mâl ederek
Ramazâniyye kasîdeyle Nedîm-i nâ-kâm

Ger kusûru var ise avf kıl ey kân-ı kerem
Tâzedir nazmı eger olsa da bî-reng ü nizâm (Kaside 9: 39-40 beyitler)

Iydiye/İdiye/Bayrâmiye

Divan şiirinde genel itibarıyla, teşbib bölümlerinde bayram konusunun ele alındığı ve şairlerin bayram vesilesiyle yazıp devlet büyüklerine takdim ettikleri kasidelere iydiye adı verilir.

Türe örnek teşkil eden manzumeler, içerik açısından teşbib, medhiye ve dua olmak üzere temelde üç bölümden oluşurlar. Bu tür kasideler, ıyd-i fitr (ramazan bayramı) ve ıyd-i adhâ (kurban bayramı) dönemlerinde devlet büyüklerine sunulur (Batislam, 2016, s. 87). Fakat Nedîm'in Bayram Paşa'ya sunduğu murabbâi gibi başka nazım şekilleriyle yazılan iydiyeler de mevcuttur.

Nedîm Divânı'nda, Sultan Ahmed'e sunulan 10 ve 11. kasideler, Damat İbrahim Paşa'ya sunulan 22. ve 34. kasideler ile 39. gazel iydiyye türünde kaleme alınmıştır. Sadrazam İbrahim Paşa'nın medhiyesini içeren iydiyye'nin teşbib bölümü şu şekildedir:

Iydın mübârek olsun eyâ âsaf-ı cihân
Gelsin edeble pâyini bûs etsin âsmân

Tutsun cihâmı debdebe-i tabl-ı haşmetin
Olsun felekde devlet ü câhın cihân cihân

Tebrîk eylemek sana ıydı mecâzdır
Sen ıyda ol mübârek eyâ Ca'fer-i zamân (Kaside 22: 1-3 beyitler)

Bilâdiye /Beldenâme

Divan şiirinde başta İstanbul ve semtleri olmak üzere, Osmanlı şehir, kasaba, semt, köy, mezra gibi yerleşim yerlerinin ele alındığı manzumelere beldenâme veya bilâdiye adı verilmektedir. Bu tür şiirler “belde” kelimesinin çoğul hâli olan bilâd veya büldândan hareketle “bilâdiye, kasîde-i büldân, esmâ-i büldân” şeklinde adlandırılır (Kurnaz, 1997, s. 231). Türün adını taşımadığı halde, bir şehri veya semti tasvir eden metinler de bu başlık altında değerlendirilebilir (Akkuş, 2008, s. 35). Bilâdiyelerde yer adları, çoğunlukla bir çağrışım ögesi ve tevriyeli olarak kullanılır (Kaplan, 2020, s. 446).

Nedîm Divânı'nda, Sadabad övgüsünün yapıldığı 18., 19. ve 20. kasideler ile Sultan Ahmed'e ıydiye türünde yazılan 10. kasidenin İstanbul ve semtlerinin methedildiği beyitler bilâdiye/beldenâme türüne örnek teşkil eder:

Velikin bu mübârek ıyd dahı eyleyüp teşrîf
Sıtanbûlun ferahla ıyd-ber-ıyd oldu her yanı
Binüp sad 'izz ü nâz ile semend-i şûh-reftâre
Güzeller Atmeydânında alır şimdi meydânı
Husûsa Hazret-i Eyyûb ile meydân-ı Top-hâne
Birer takrîb ile elbette cezb eyler cüvânânı
Fîrâz-ı Üsküdârın bu'dı vardır gerçi kim ammâ
Yine inkâr olunmaz Hak bu kim onun da seyrânı
Ya Sa'd-âbâd-ı dil-cûnun efendim sorma hiç vasfın
Kulun bir vech ile ta'bîre kâdir olmazam anı (Kaside 10: 52/56 beyitler)

Cülûsiye

Arapça “celese” sülasi kökünden türeyen cülûs sözlük anlamıyla “oturmak, tahta çıkmak”, terim anlamıyla ise “padişahın ölümü veya tahtan inmesi üzerine veliaht şehzadenin tahta oturmasına” demektir. Cülûsiye ise hükümdarın tahta çıkma töreninde dağıtılan bahşîş demektir (Akkuş, 2008, s. 51). Edebî bir tür olarak divan şiirinde veliaht şehzadelerin, padişah olarak Osmanlı tahtına çıkışı üzerine yazılan, tebrik ve müjde konulu manzum veya mensur medhiyeler cülûsiye olarak tanımlanmıştır (Yıldız, 2020, s. 133).

Nedîm Divânı'nda, Sultan Ahmet medhiyesi olan 10. kasidenin teşbib bölümü cülûsiye türünde yazılmıştır:

Sabâh-ı ıyd kim âlem olup feyziyle nûrânî
Sadâ-yı kûs u şevket eyledi pür-çarh-ı gerdânı

Sarây-ı şehriyâr-ı âlem oldu maşrık-ı ikbâl
Gelüp hep hâk-bûsa devlet-i ulyânın erkânı

Kuruldu taht-ı âlî-baht tarz-ı dil-pesend üzre
Döşendi pîşgâha ol murassa' ferş-i hâkânî

Hezâran zîb ü ziynet sad hezâran ferr ü şevketle
Cülûs etdi çıkup dehrin şehenşâh-ı cihânânı (Kaside 10: 1-4 beyitler)

Şitâ'iyye

Divan şiirinde, kış ve soğuk tasvirinin konu edildiği manzum ve mensur eserlere şitâ'iyye adı verilir. Kar (berf) konusuna yer veren berfiyyeler de bu türün kapsamına dâhil edilmektedir (Akkuş, 2008, s. 242). Genel olarak kasidelerin teşbib bölümlerinde yer almakla birlikte, diğer nazım şekilleriyle yazılan manzum ve mensur şitaiyeler de mevcuttur.

Nedîm Dîvânı'nda, Sultan Ahmet ve İbrahim paşa vasfında kaleme alınan *Kaside-i Şitâ'iyye Der-Zımn-ı Medh-i Pâdişâh-ı Cihân Ahmed Hân ve Vasf-ı İbrahim Pâşâ* başlıklı 12. kasidenin teşbib bölümü, 14 beyitten meydana gelen bir şitâ'iyyedir:

O rütbe etdi bu keskin soğuk zemîne eser
Miyân-ı cûyda gömgök kesildi nîlüfer

Başında kar saçağı sarık arkada sâde
Nice gezer bu soğuklarda bilmezem ar'ar

Şitânın etdiği bîdâdı mülk-i gülşende
Efendi binde birin söylesem dolar defter (Kaside 12: 1-3 beyitler)

Tebriknâme /Tebrikiyye

Divan şiirinde, akraba, dost, devlet büyükleri, dinî şahsiyetler ve saygın kişilere, doğum, evlilik, sünnet, terfi, bayram, hacdan dönüş, cülûs, sıhhat bulma, zafer, uzak bir yerden teşrif, yeni bir yapı inşa etme, satın alma, var olan bir yapının onarılması, yeni yıl vb. vesilelerle sunulan manzum veya mensur metinler tebriknâme/tebrikiyye edebî türü kapsamında değerlendirilmektedir (Tuğluk, 2010, s. 42).

Sultan Ahmet'in Medine payesi alması hakkında kaside (13), İbrahim Paşa'nın bayramını kutlamak için yazılan kaside (34), Mir İzzet'in defterdar olmasına düşülen tarih (42), İbrahim Paşa'nın kaymakam oluşu üzerine yazılan kıt'a (7) ve Şehzâde Sultân Nu'mân'ın doğumuna yazılan tarih kıt'ası (11), *Nedîm Dîvânı*'ndaki tebriknâme türü örnekleridir. Şehzâde Abdülhamîd Hân'ın doğumu üzerine yazılan

Târîh-i Velâdet-i Şehzâde Abdü'l-hamîd Hân başlıklı kıt'a da tebriknâme türü örneğidir:

Nevrûz nevrûz olalı böyle sa'âdet görmedi
Onunla hiç şimden girü bahsedemez eyyâm-ı ıyd
Şehzâdeden evvel meger kılmış te'eddüb gelmege
Bu sâl oldu lâlenin te'hîrinin sırrı bedîd
Ammâ ki şimden sonra hep feyz u neşât u şevk ile
Tebrik için gelmekdedir hil'at giyüp surh u sefid (Kıt'a 9: 7-9. Beyitler)

Bahâriyye/Bahâriyyât/Bahârnâme/Rebî'iyye

Divan şiirinde bahar tasvirlerini konu edinen manzumelere bahâriyye adı verilir. Bu terim, padişah tarafından her yıl bahar aylarında yeniçeri ağasından başlayarak bütün ocak ağalarına verilen yazlık elbise için de kullanılmaktadır. Şairler genellikle memduhun övgüsüne geçiş yapmak için manzumelerin giriş kısmında bahar tasvirlerine yer verirler. Bu türde yazılan manzumelere bahâriyye denilmektedir (Akkuş, 2008, s. 26).

Nedîm Divânı'nda yer alan Damad İbrahim Paşa medhiyesi (kaside 14), İsmail Efendi'nin müftü olmasına tarih (32), İbrahim Paşa'nın tüfekte nişan aldığı sebili vurup kırmasına tarih (33), Muhammed Beg'in dâmâd-ı şehriyârî olup vezaretine tarih (34), Mîr İzzet Ali Beg'in defterdar olmasına tarih (48) bahariyye türü örnekleridir. Sultan Ahmed ve İbrahim Paşa övgülerinin memduh ağzından yapıldığı tazmin türüne örnek teşkil eden kasidenin (17) teşbib bölümünde de bahar tasviri ve unsurlarına yer verilmiştir:

Gel ey fasl-ı bahâran mâye-i ârâm u hâbımsın
Enîs-i hâtırım kâm-ı dil-i pür-ıztırâbımsın
Dehân-ı goncayı bâz et zebân-ı sûseni ter kıl
Şikest-i tevbeyle dahl edene hâzır-cevâbımsın
Gül-istândan nümâyan ol çü ma'nâ-yı bülend ey serv
Bu mevzun kad ile hakkâ ki beyt-i intihâbımsın
Açıl ey fasl-ı dey sen gül-sitânlardan açılınsın gül
Terennüm eyle bülbül mutrırım çengim rebabımsın (Kaside 17: 1-4. beyitler)

Sihhatnâme/Iyâdetnâme

Bir büyüğe, geçirmiş olduğu hastalıktan kurtulması veya kurtulduktan sonra tebrik için yazılan övgü metinlerine sıhhatnâme adı verilir. Muhataplarından maddi/manevi beklentisi olan şairler, hastalanan kimselerin hâlini sorup şifa

temennisinde bulunmak veya iyileşen kişileri tebrik etmek ve bundan duydukları sevinci ifade etmek amacıyla sıhhatnâme türünde eserler kaleme almışlardır (Gökalp, 2006, s. 104-106; Kıyçak, 2018, s. 373). İyâdetnâme ve sıhhatnâmelerin ortak içerik, yapı ve söyleyiş özellikleri barındırdıklarını belirten Sinan Nizam (2021, s. 271-272), ortak özellik olarak, memduhun öğrenilen/işitilen hastalığından duyulan üzüntü, iyileşmesinden duyulan sevinç ve bunun için edilen şükür; iyileşme sonrası duyulan sevinç; şifa, sağlık ve huzur için edilen duayı saymaktadır.

Nedîm Dîvânı'nda yer alan *Terkib-bend der-Teşekkür-i Sıhhat-i Şehenşâh-ı Âlem* başlıklı Terkib-i bend (1), hastalığını atlatıp iyileşen Sultan III. Ahmet'e sunulmuştur:

Bi-hamdillah ki âlem yine mesrûrül'-cenân oldu
Açıldı gül gibi mahzûn gönüller şâdmân oldu

Efendimiz bulup sıhhat pür etdi âlemi behcet
Safâ vü zevk ü sohbet âlem içre râyegân oldu

(...)

Der-i Hakda bi-hamdillah duâmız müstecâb oldu
Hele cism-i şerîfin sıhhat ile kâm-yâb oldu (Terkib-i Bend 1: I. bend)

Tuğrâiyye/Tuğrânâme

Divan şiirinde, devlet büyüklerinin tuğraları hakkında kaleme alınan, teşbib bölümünde tuğra tavsifine yer veren kasidelere tuğrâiyye/tuğrânâme adı verilmektedir. Kelime kadrosu ve redifin şiire muhteva yönünden katkısı göz önüne alınarak “nişan” ya da “tuğra” redifiyle yazılan metinlerin bu tür kapsamına dâhil edilmesi önerilmiştir (Topal, 2009, s. 979).

Nedîm Dîvânı'nda, *Der-Medh-i Tuğrâ-yı Sultân Ahmed-i Sâlis* başlıklı kasidenin (15), tuğrâiyye özelliği gösteren teşbib bölümünde (1-11 beyitler), Sultan III. Ahmet'in tuğrasının tavsifi yapılmıştır:

Cenâb-ı hazret-i Sultân Ahmed Hân-ı sâlis kim
Olur ser-pençe-i hurşîd yâl-ı esbine şâne

Şehenşâh-ı cihân-ârâ ki tâc u tahtı yanında
Serîr-i Husrev ü taht-ı Ferîdun köhne efsâne

Bu tuğrâsı olaydı İrecin bâzûsuna ta'vîz
Elinden hançerin Tûrun alup atardı yabana (Kaside 15: 12-14. beyitler)

Saydiyye/Şikâriyye

Teşbib bölümünde övülen kimsenin av sırasında gösterdiği hünnerleri konu edinen kaside türüdür. Divan şiirinde, padişah veya devlet büyüklerinin belli bir düzen altında yaptıkları av merasimini tasvir eden, memduhu av ve avcılık meziyetlerini

öven manzumelere saydiyye/şikâriyye adı verilmektedir (Yıldız, 2019, s. 119). Bunun yanında, Klasik şiir estetiğinde, sevgilinin güzellik unsurlarının teşbih yoluyla av ve avcılıkla ilişkilendirildiği metinler de saydiyye/şikâriyye türü kapsamında değerlendirilmelidir.

Nedîm Divânı'nda yer alan *Der-Medh-i Sayd u Şikâr-ı Sultân Ahmed* başlıklı kaside (35) saydiyye/şikâriyye türüne örnek teşkil eder:

Hele Allaha şükr olsun güzel sayd u şikâr oldu
Hemîşe bendenin böyle hulûsu âşkâr olsun
Efendim hizmetinden cümleyi dûr etmesin Bârî
Celâl ü haşmetin ârâyîş-i hîş ü tebâr olsun (Kaside 35: 8-9. beyitler)

Kudûmiye

Kudûmiye terimi, bulunduğu yere dönen veya misafir olarak bir yere giden devlet büyüğüne sunulan armağana verilen addır. Edebi terim olarak ise kudûmiye, divan şiirinde, padişah ve devlet büyüklerinin bir yere gelmeleri veya gittikleri yerden dönmeleri münasebetiyle kaleme alınan manzumelere denir. Kudûmiyeler, bir devlet büyüğü veya önemli bir kimsenin seferden dönmesi, bir yere teşrifi vesilesiyle yazılan, geri dönüş veya teşrifin tebrik edilerek methedildiği manzumelerdir (Batur & Yıldız, 2019, s. 260). Tebrikname türüyle yakınlık arzeden kudûmiyelerde, “ne hoş, ne güzel şey” manasına gelen Habbezâ ünlemi çok sık olarak kullanılır.

Nedîm Divânı'nda Sultan Ahmed ve İbrahim Paşa'nın çeşitli saray ve eğlence meclislerini şerefleştirmesini konu edinen 24, 25, 26, 28, 30, 31 ve 32. kasideler kudûmiye türü örnekleridir. *Teşekkür Kudûm-ı Be-Hâne-i Kapûdân Mustafâ Pâşâ* başlığını taşıyan kaside de (29) türe örnek teşkil eder:

Açıldı hâtır-ı eyyâm tefrîh-i kudûmunla
Bahâr etdin eyâ ebr-i kerem fasl-ı zemistânı
Hemân âmededir kim cedye tahvîl eyleyüp hurşîd
Bu dem şükrâne-i teşrîfine kurbân ede anı
Bu helvâ bezminin hakkâ ki olmaz vâsfına kâdir
Nice garrâ kasîdeyle sitâyîş kılsa Hâkânî (Kaside 29: 5-7. beyitler)

Dâriyye/Kasriyye

Divan şairlerinin, devlet büyüklerinin yaptırdıkları saray, köşk, yalı çeşme gibi sanatlı yapıların övgüsünün yapılarak tasvir edildiği ve bu vesileyle yapıyı yaptıran kişinin methedildiği metinlere dâriyye/kasriyye adı verilir.

18. yüzyılda Lale devri olarak bilinen III. Ahmed'in saltanat yıllarında, Damad İbrahim Paşa önderliğinde, yoğun bir biçimde modern tarzda imar faaliyetlerinde bulunulmuştur. Bilhassa İstanbul ve Nevşehir'de sayısız yapı yapılmıştır. Dönemin şairi Nedim de şiirlerinde söz konusu yapıları ve bânilerini methederek yapılaşmalarına tarih düşmüştür.

Nedim Divânı'nda 36, 37 ve 41. kasideler bu türde kaleme alınmıştır. Eserde, 1-7; 9-11; 32-34; 36, 48, 53 dışında kalan 46 tarih kıt'ası da yine dâriyye/kasriyye türüne örnek teşkil eder. Bu yönüyle Nedim'in en çok tercih ettiği edebî tür, dâriyye/kasriyye türüdür.

Bu mevkî'de bu kasrı dahı bünyâd etdi kim gâhî
Ede teşrif-i hâkân ile kesb-i izz-i nâ-mahdûd

Zihî kasr-ı mu'allâ habbezâ nev-mesned-i vâlâ
Zihî matbû' u nâzûk resm-i dil-cû tarh-ı hüsn-âlûd

O şehensâh-ı zî-şân ile düstûr-ı cihânbânı
Hemîşe kıla makrûn-ı sa'âdet hazret-i ma'bûd

Bu mısra'la Nedimâ eyledi tahrîr târihin

Bu vâlâ kasr-ı nev-tarh ola Sultân Ahmede mes'ûd [1139] (Kıt'a 19: 10-15. beyit)

Sâliyye/Muharemmiyye

Divan şiirinde Muharrem ayında girilen hicrî yeni yılı tebrik etmek için yazılan ve içinde yeni yıla âit bir târih mısraî bulunan, daha çok kaside ve kıt'a nazım şekli ile yazılan manzumelere muharremiyye/sâliyye adı verilir. Muharremi kutlamak maksadıyla yazılıp büyüklere sunulan muharremiyyeler/sâliyeler, "Tebrîk-i sâl, tebrîk-i sâl-i cedîd" gibi başlıklarla yazılırlar ve amaç büyük oranda tarih düşürmek olduğu için bu şiirler daha çok kıt'a nazım şekliyle kaleme alınmıştır (Tuğluk, 2010, s. 60).

Nedim Divânı'nda, *Târih-i Sâl-ı Cedîd* başlıklı kıt'a (6) ve *Târih-i Berâ-yı Sâl-i Cedîd* başlığını taşıyan kıt'a (10) sâliyye türündedir:

Yeni sâli edüp mes'ûd sana Hazret-i Feyyâz
Dahı sad sâle de erişdire zevk u meserretle

Cedîd oldukda iclâl u şerefle sâl-i hurrem-fâl
Ana şâyeste bir târih ararken hâme dikkatle

Nedimâ bende tebrik eyleyüp onu dedi târih

Mübârek ola Sultân Ahmede bu yıl sa'âdetle [1141] (Kıt'a 10: 13-15. beyitler)

Edebi Tarzlar (Anlatım/Sunuş Biçimleri)

Teşekkürnâme

Divan şiirinde, maddî-manevî herhangi bir iyilik ve ihsan karşısında şairlerin memduhlarını överek onlara teşekkürlerini sundukları manzumelere teşekkürnâme adı verilmektedir. 18. yüzyıla kadar kaleme alınmış divanlarda, teşekkürnâme yazma, yaygın bir uygulama değilken, bu tarz şiirlere daha çok 18 ve 19. yüzyıl divanlarında rastlanmaktadır (Tuğluk, 2015, s. 91). Şairler çeşitli vesilelerle daha önceden talep ettikleri veya doğrudan atandıkları makam ve mevkiiler ile devlet büyüğünün himmetiyle elde ettikleri maddî olanaklar için teşekkür mâhiyetinde şiirler yazmışlardır (Yılmaz, 2016, s. 869).

Nedîm Divânı'nda yer alan 8., 10. ve 29. kasideler ve 1. terki-i bent yanında, *Medhiyye-i Sadr-ı azam İbrâhîm Pâşâ Der-Zımn-ı Hâfız-ı kütüb-şoden-i Kütüb-hâne* başlıklı 1. kıt'a tarza örnek teşkil eder. İbrahim Paşa Nedîm'i kendi kütüphanesine hâfız-ı kütüb (müdür) yapmış, şair de bu göreve tayini dolayısıyla duyduğu sevinç ve teşekkürü dile getirmiştir:

Lutfun ne gûne vasfedeyim ben ne söyleyim
Bilmem nice edâ edeyim şükr ü ni'metin

İhsân edüp kerem buyurup himmet eyleyüp
Lutf etdi bendesine kütüb-hâne hidmetin (Kıt'a 1/ 3-4. beyitler)

Firâkiyye/Firaknâme/İftirâknâme/Fürkâtnâme/Hecrnâme

Firak ve hecr sözcükleri ayrılık anlamına gelmektedir. Edebiyatta ayrı düşmekten/ayrılıktan duyulan acının dile getirildiği metinler *firaknâme*, *hecrnâme*, *tahassürnâme* ve *firkatnâme* gibi adlar ile tanımlanmaktadır. Ayrılık acısının ifade edildiği bu tarz metinlerde, esas olarak birinden veya bir yerden uzak olma durumu ve bu durumun verdiği acı vardır. Ayrılık sevgiliden olacağı gibi bir dosttan, bir yerden, vatandan, sıladan hatta sevilen bir hayvandan da olabilir (Kardaş, 2013b, s. 1908).

Nedîm Divânı'nda sevgiliden uzakta olmanın verdiği üzüntüyü dile getirdiği gazellerde (15. ve 29. gazeller gibi) bu tarzdan yararlanılmıştır. Aşağıda ilk bendi verilen *Tahmîs-i Gazel-i Neşâtî* başlıklı manzume (8. musammat) firâknâme/fürkâtnâme tarzında kaleme alınmıştır:

Çarha peyveste edüp âh ile efgânı bile
Firkatin başa getirdi gam u hicrânı bile
Bend-i zülfünde götürdün dil-i nâlânı bile

Gitdin ammâ ki kodun hasret ile cânı bile
İstemem sensiz olan sohbet-i yârânı bile (Musammat 8: I. bend)

Duânâme/Niyâznâme

“Yakarış, yalvarış, niyaz, dilek dileme” gibi anlamlarda kullanılan dua ile “bir dileğin yerine getirilmesi için yalvarma, yakarma, ricâ; dua, tazarru” anlamlarına gelen niyâz terimleri edebî bir tarza ad olmuştur. Dua içerikli yakarı metinleri, duânâme veya niyâznâme olarak adlandırılmaktadır. Bu tarzda kaleme alınan metinlerde zayıf olanın güçlü olana el açması, ondan istekte bulunması esastır (Kardeş, 2013b, s. 1901). Niyâznâme tabiri, daha çok mevki ve makam olarak kendisinden üstün birinden yardım ve istekte bulunmak amacıyla yazılan metinler için kullanılmaktadır.

Nedîm Dîvânı'nda, daha çok kasidelerin dua bölümlerinde memduhun ömrünün ve iktidarının uzun, devletinin daimi olması ve düşmanlarının bozguna uğraması için yaratıcıya dua edilmiştir:

Sadrında seni eyleye Hak dâ'im ü sâbit
Hep âlemin etdikleri şimdi bu du'âdır

Ey sadr-ı cihânân ede Hak devletin eفزûn
Kim devletin erbâb-ı dile lutf-ı Hudâdır (Kaside 20: 29-30. beyitler)

Medhiye/Sitâyîşnâme

Arapça “övgü, övme” anlamına gelen medh kökünden türemiş olan *medhiye*, terim olarak, bir kimseyi ya da varlığı övmek için söylenmiş şiirlere verilen addır (Mermer ve Keskin, 2011, s. 66). Medhiye, aslında kasidelerin övgüye dayalı ana bölümlerinden birinin adıdır. Ancak Divan şiirinde, başta kasideler olmak üzere, övgüye dayalı manzumeler için de medhiye terimi kullanılmaktadır. Medhiye, diğer adıyla sitâyîşnâme, bir kimseyi övmek, yüceltmek amacıyla yazılmış şiir anlamıyla bir edebî tarzın adı olmuştur (Akkuş, 2007, s. 143).

Şair Nedîm'in üslubunu belirleyen temel sunuş biçimlerinin başında medhiyeler gelmektedir. Şair medhiyelerde klasik şiir anlayışında olduğu gibi aşırı ve mübalağa derecesine varan övgüler yazmıştır.

“Nedîm'in kaside nazım şeklinin bölümlerinde geleniğin dışına çıktığı, kasideye doğrudan medhiye ile başladığı görülmektedir. Medhiyelerde övülen kişi kim olursa olsun Nedîm sözü bir şekilde Padişah III. Ahmed ya da Sadrazam İbrahim Paşa'ya getirerek onları da övmüştür. Dîvân'da yer alan 13. ve 18. kasidelerde ise Padişah III. Ahmed ve Sadrazam İbrahim Paşa birlikte övülür. Bu sebeple kasidede iki girizgâh beyti bulunmaktadır” (Karadavut, 2022, s. 901).

Nedîm Divânı'nda, medhiye tarzına hemen her nazım şeklinde rastlamak mümkündür. Fakat doğal olarak ziyadesiyle kasidelerin medhiye bölümlerinde ve bânîlerini yüceltmek adına sanatlı yapıların imarına düşülen tarih kıt'alarında bu tarza yer verilmiştir. Aşağıda bir bölümü verilen *Kasîde Der-Sitâyîş-i Sultân Ahmed Hân u Dâmâd İbrahim Pâşâ* başlıklı kasidede (16), şairin hamisi konumundaki devrin padişahı ve sadrazamı birlikte methedilmiştir:

Söyle kim mülk-i Sebânın var mı bir pîrâyesi
Kasr-ı zerrin-tâk-ı Sa'd-âbâd-ı nev-peydâ gibi

Bâ-husûs ârâm ede sadrında bir mihr-i kemâl
Hazret-i Sultân Ahmed Hân-ı mülk-ârâ gibi

Hem onun dahı ola pîşinde bir bedr-i tamâm
Âsaf İbrâhîm Pâşâ-yı cihân-pîrâ gibi

Sadr-ı dâna kim onun her nükte-i sencîdesi
Lâyık-ı tâc-ı şehândır gevher-i yektâ gibi (Kaside 16: 13-16. beyitler)

Fahriye

Arapça “övünmek, böbürlenmek” anlamına gelen fahr (temeddüh, tefahhur) kelimesinden türetilmiş olan fahriye, edebî terim olarak şairlerin kendilerini övdükleri kaside bölümlerine ya da bu tarzda yazılan şiirlere verilen addır (Aça vd. 2011, s. 307). Divan şiirinde, şairlerin kendilerini ve sanattaki hünerlerini övdükleri şiirlere veya şiir bölümleri fahriye adını alır. Bu tarzda yazılan şiirlerde, şairin kendi sanatını üstün görmesi, hünerleriyle övünmesi tavrı temel özelliktir (Akkuş 2009, s. 102).

Şair Nefî'den etkilendiğini her fırsatta dile getirmekten çekinmeyen Nedîm de şiirlerinde fahriye üslubundan ziyadesiyle istifade etmiştir. Kasidelerinde doğrudan konuya girerek nesibsiz, girizgâhsız medhiyeler yazdığı gibi bazen bir gazelle bazen de bir fahriye ile kasideye başladığı ve mesnevi nazım şekliyle kaside tanzim ettiği olmuştur (Mazıoğlu, 2018, s. 88). Nedîm, kendini överken sanatına olan güven ve eminliğin bir sonucu olarak fahriyelerde genel olarak aşırıya kaçmayan bir üslup sergilemiştir. Fakat şair, hamileri konumundaki Sultan Ahmed ve İbrahim paşa için yazdığı medhiyenin aşağıda verilen fahriye bölümünde, klasik şiir sahasında ün yapmış isimlere meydan okumaktadır:

Bendene dersin bıraktın safha-i eşârı sen
Tâk-ı nisyan üzre ser-meşk-i elif bâ tâ gibi

Âsafâ meşhûrdur kim söylemez üstâd lik
Söyleyince böyle söyler gevher-i yektâ gibi

Lâf derlerse eger işte kalem işte devât
Her sözüml isbât mümkin hendesî da'vâ gibi (Kaside 16: 34-45. beyitler)

Münâzara/Sohbetnâme

Karşılıklı konuşma anlamında kullanılan münazara, edebiyatta bir anlatım tarzına ad olmuştur. Hasbihâl tarzına bir alt tarz olma özelliği gösteren münazarada, bir konu üzerine tartışma yürütülüp sohbet edilirken konuşan en az iki unsura ihtiyaç duyulur (Kardeş, 2013b, s. 1905).

Nedîm Dîvânî'nda Sultan Ahmed ve İbrahim Paşa övgülerinin memduhların ağzından karşılıklı olarak yapıldığı tazmin türüne örnek teşkil eden *Tazmîn-i Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm* başlıklı kasidenin ilgili bölümü sohbetnâme tarzında kaleme alınmıştır:

Cenâb-ı Hân Ahmed kim onun tûğuna der nusret
Ki tûğ-ı şâhi-i bâğ-ı du'â-yı müstecâbımsın

Hitâb edüp onun eltâfına fasl-ı bahâran der
Veliyy-i ni'metim sermâye-bahş-ı reng ü tâbımsın

Gil-i râhın alup söyler arûs-ı devlet ü ikbâl
Benim gîsûlarım sen dil-keş eylersin hızâbımsın

Gubâr-ı pâyini dahı sürüp ruhsârına der kim
Seni ben penbelerde saklarım kim müşk-i nâbımsın

Tınâb-ı sâyebânına işâret eyleyüp der hem
Senin zîrinde pinhândır ruhum bend-i nikâbımsın

Görüp eyyâm-ı izz ü câhını der rûh-ı Sikender
Ki ben pîr olmuşumdur sen benim ahd-i şebâbımsın

Ol sultân-ı keremver kim der İbrahim Pâşâya
Ki dâmâdım vezîr-i a'zamım vâlâ-cenâbımsın (Kaside 17: 13-19. beyitler)

Şikâyetnâme/Tazallüm

“Sızlanma, yanıp yakınma, şikâyet etme” anlamlarına gelen tazallüm, edebî metinlerde bir edebî tarzı ifade eder. Divan şiirinde, kendini aciz, düşkün, ihtiyaç sahibi ve yetersizlik içerisinde gören/gösteren şair, sıkıntısını yönetici, devlet büyüğü, önde gelen dinî bir kimse karşısında dile getirmek istediğinde tazallüm edebî tarzına başvurur. Hasbihâl tarzının şikâyetnâme/tazallüm adıyla adlandırılan tarzı, yerinme tavrını oluşturur. Şairin insan olarak zaafiyetini ve aciziyetini ifade eden metinler, “tazallüm” başlığıyla edebî tarz olarak değerlendirilmelidir (Akkuş 2009, s. 106).

Nedîm, klasik şiir anlayışına uygun olarak medhiye tarzındaki kasidelerinde memduhlarını yüceltirken, kendini aciz ve perişan bir halde göstererek yöneticiden

daha aşağıda bir yerde konumlandırır. Böylece şair, isteğini daha rahat dile getirebilir. Şair, hamisi Dâmâd İbrâhîm Pâşâ vâsfinda yazdığı meşhur hammâmiyesinde de tazallüm üslubu sergiler:

Ale'l-husûs ki bu bende-i kerem-dîden
Bu çâkerin bu kemînen bu abd-ı zâr u nizâr
O denlü lutf u kerem gördü hezretinden kim
O lutfu görmedi ebr-i bahârdan gülzâr
Nedîm kendi kulun kendi müstmendindir
Unutma zerreni ey âftâb-ı feyz-âsâr
Himâyet et ki senin bir yanar çerâğındır
Ta'arruz eylemesin rûzgâr-ı bed-kirdâr (Kaside 6: 60-63. beyitler)

Hasbihâl (Hasb-i Hâl)/Arzihâl (Arz-ı Hâl)

“Halleşme, dertleşme, dert yanma, sohbet” anlamlarına gelen hasb-i hal, karşılıklı konuşma şeklinde yazılan edebî metinler için de kullanılmıştır. Hasbihâl, arzihâl, münâcât, şefaâtname, tazallüm gibi edebî tarzlar birbirine yakın tarzlar olup çoğu zaman birlikte kullanılmaktadır (Kardaş, 2013b, s. 1905). “*Hasbihâlin sınırlarını kesin hatlarla çizmek olanaksızdır. Hasbihâllerde (dertleşme/sohbet/söyleşi) şair, ya iç konuşmalarla yahut kendine bir muhatap bularak içinde bulunulan hale dair sohbetlere girişir. Sohbet, şairin veya hikâyedeki kahramanın içinde bulunduğu ruh haline göre, sığınma (münacat, şefaâtname), yönlendirme (nasihat), sızlanma (şikâyet), dertleşme, acındırma (tazallüm) vb. tarzlarla düzenlenir*” (Akkuş 2009, 100-101). Bu şekilde Hasbihâl, söz konusu edebî tarzlar için bir üst başlık olma özelliği gösterir.

Nedîm Divânı'nda İbrahim Paşa medhiyesinde yazılan 8. ve 23. kasideler hasbihâl/arzihâl üslubunda kaleme alınmıştır:

Egerçi şimdi de var arz-ı hâlim ammâ kim
Hücûm-ı şerm ile dem-besteyim beyân edemem
Meger ki arz ede hâk-i der-i inâyetine
Nühufte râzımı ihsân edüp bir ehl-i himem
Nedîm çün ni'amın rîze-çinidir dâ'im
Sezâ budur ki efendim cevâbı ola na'am (Kaside 23: 36-38. beyitler)

Nasihatname/Pendname/Mev'ize

Nasihat, pend ve mev'ize terimleri “öğüt” manasına gelmektedir. Söz konusu terimler, divan şiirinde öğüt veren didaktik ve öğretici metinler için kullanılmaktadır. Bu tarz metinlere daha çok nasihatname/pendname adı verilmektedir. Mev'ize ise

daha çok mesnevilerin mukaddime ve hatime bölümü sayılabilecek başlangıç-bitiş bölümlerinde yer alan öğüt içerikli kısa metinlerdir (Kardeş, 2013b, s. 1902).

Nedîm Divânı'nda, şairin mizacı ve sanat anlayışı gereği, bu üsluptan oldukça az istifade edilmiştir. Eserdeki 55. gazel nasihatnâme üslubu ile kaleme alınmıştır:

Olsa bir bezemde nezzâreye şâyeste kalil
 Öyle bezme varanın bir gözü pûşide gerek
 Der-kemindir sipeh-i hat sakın ey zülf-i dirâz
 Reh-zeni hâr olanın dâmeni ber-çide gerek
 Sözü az söyle ağır söyle Nedîmâ ki sühan
 Zer gibi sayılı gevher gibi sencide gerek (Gazel 55: 4-6. beyitler)

Nedâmetnâme

Yapılan iş veya davranışın sonucunu beğenmeyip yaptığına hayıflanma, pişman olma, pişmanlık manasına gelen nedâmet terimi, edebî bir tarza isim olmuştur. Divan şiirinde, yapılan bir iş veya eylemden, söylenen bir sözden pişman olup duyulan pişmanlığı, nedâmet ve yerinme üslubu ile dile getiren metinlere nedâmetname adı verilmektedir.

Nedîm, aşağıda bir bölümü verilen gazelinde, tecrid sanatı yoluyla gönlüne seslenerek, gül mevsiminde (ilkbahar) içkiye tövbeli olup eğlence meclisinden zevk alamadığı için duyduğu pişmanlık ve üzüntüyü anlatmaktadır:

Gül mevsiminde tevbe-i meyden benim gibi
 Zannım budur ki sen de peşimânsın ey gönül (Gazel 76: 2)

Medednâme/İstimdâdnâme

Edebî tarza ad olan meded “yardım, imdat, nusret”; istimdâd ise “yardım isteme; yardıma çağırma; medet isteme, imdada çağırma” gibi anlamlara gelmektedir. Divan şiirinde, zor şartlar altında yardıma muhtaç durumdayken ilahî bir varlık yahut rütbe ve makamca üstün bir muhataptan yardım isteme, medet umma üslubuyla kaleme alınan edebî metinlere medednâme/istimdâdnâme adı verilir.

Nedîm, kendisini kütüphanesine memur tayin eden İbrahim Paşa'yı övdüğü kıt'ada, memduhunu methetme konusundaki acziyetinden dolayı meleklerden yardım talebinde bulunmuştur:

Ey kudsiyân amân bana imdâd vaktidir
 Bir hayret aldı nâtıkamın tâb u tâkatin
 Billah kilk-i şûhuma imdâd edin biraz
 Vasf eyleyim efendimin ihsân ü himmetin (Kıt'a 1: 1-2. beyitler)

Hakîmâne/Hikemî Tarz

Divan şiirinde, hikmet sâhibi olan kimseye yakışacak tarzda, düşünceye dayalı hikmetli sözler söyleyip didaktik tarzda edebî ürünler vermektir. Bilindiği üzere Klasik Türk edebiyatında bu tarzın en önemli ve güçlü temsilcisi Nâbî'dir. Bu sebeple, Hikemî tarzda yazılan şiirler Nâbî Ekolü veya Nâbî tarzı kapsamında anılmıştır. *Nedîm Divânı*'nda, Sultan Ahmet'in Medine payesi alması hakkında yazılan kaside, hakîmâne tarzda kaleme alınmıştır:

Aceb esrâr-ı hayretdir bu eczâ-yı cihân el-hak
Aceb terkîb olunmuşdur aceb ma'cûn-ı hikmetdir

Zemîn ü âsmânı mihr ü mâhı bilmeden geçdik
Kişi öz nefsini bir hoşça bilmek câna minnetdir

Aristolar Felâtunlar ki nâmın yâd ederler halk
Budur zannım ki onlar dahı mahrûm-ı basîretdir

Katı çok dinledim ben ol gürûhun sözlerin âhır
Şunu fehm eyledim kim cümlesi medhûş-ı hayretdir (Kaside 13: 2-5. beyitler)

Nedîmâne Tarz/Şûhâne Edâ

Şair Nedîm'in üzüntüden dertten uzak bir dünya görüşüyle şen, neşeli ve coşkun söyleyiş biçimidir (Karaköse, 2007, s. 146). Kadın ve aşkın zevklerini konu edinen, zarif ve çapkın bir edayla söylenmiş gazellere *şûhâne gazel* adı verilir. Nedîm'in gazelleri bu anlayışla bağdaştırıldığı için bu tarzda gazel söylemeye *Nedîmâne tarz* denilmiştir (Dilçin, 2013, s. 11). *Nedîm Divânı*'nda yer alan şu beyitler ilgili tarza örnek verilebilir:

O şûhun sunduğu peymâneyi redd etmeziz elbet
Onunla böylece ahd etmişiz peymânımız vardır

Münâsibdir sana ey tûfl-ı nâzım hüccetin al gel
Beşiktaş'a yakın bir hâne-i vîrânımız vardır

Kocup her şeb miyânın cânına cân katmada ağyâr
Behey zâlim sen insâf et bizim de cânımız vardır (Gazel 26: 2-3/6. beyitler)

Âşıkâne Tarz

Aşkın verdiği mutluluğu, sıkıntıyı, sevgiliden yakınmayı, sevgiliye karşı yakarışları, içli ve duygulu (lirik) olarak aktaran gazellere âşıkâne gazel denir (Dilçin, 2013, s. 109). Âşık olana yakışır bir biçimde söylenen ve konusu aşk olan metinlerin üslubu âşıkâne tarzdır. Nedîm de zaman zaman bu edebî tarzın örneklerini vermiştir:

Yine oldum esîri âh bir şûh-ı sitemkârın
 Ki dil-ber sevmemiş bilmez belâsın âşık-ı zârın
 Ne kâfirliklerin gördüm ben ol zülf-i siyehkârın
 O ebrûnun o zâlim gamzenin ol çeşm-i mekkârın (Musammat 29: 1)

Rindâne Edâ

Genellikle içkiyi, içki zevkini, içki ile ilgili türlü düşünceleri hayata karşı kayıtsızlığı, yaşamaktan zevk almayı salık veren, rint olana yaraşır biçimde yaşamayı konu edinen gazellere rindâne gazel (Dilçin, 2013, s. 110), bu tarzda şiir söylemeye rindâne edâ adı verilir. Nedîm’in aşağıdaki beyitleri rindâne tarzda yazılmıştır:

Zannetme duhter-i rezi rind ile gizlidir
 Onunla şeyh efendi de babalı kızlıdır

Bintül'-ineb de muğ-beçenin tıpkıdır hemân
 Bir meşrebi güşâdece kızdır Sakızlıdır

Zâhid Sakız şarâbını pinhan çeküp demiş
 Bîgâne içmesin bu sudan kim sakızlıdır (Gazel 14: 1-3. beyitler)

Müstağnî/Bîgâne Eda

Sözlükte “ihtiyaç ve eksiklik duymayan, elinde olanla yetinen tok, doygun, nazlanan; ilgi ve alâka göstermeye tenezzül etmeyen, umursamaz, kayıtsız (kimse)” (Kubbealtı Lugatı, t.y.) manasına gelen müstağnî edebiyatta bir tarz ve eda olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik edebiyatta, “bîgâne, bîgâne-meşreb ve müstağnî” sıfatları daha çok âşık karşısında kayıtsız kalan sevgili için bir sıfat olarak kullanılmıştır. Ancak Şair Nedîm’in şiirlerinde zaman zaman rindane eda’nın ötesine geçerek memduh ve sevgiliye karşı kayıtsız ve umursamaz bir tavır takındığı görülmektedir.

Aşağıda iki beyti verilen kasidede Damat İbrahim Paşa, istekleri gerçekleşince şair Nedîm’in nazlandığını ve şairlik sermayesi olan şiirlerini artık sunmamasından duyduğu şikâyeti sitem yoluyla şaire ifade etmiştir. Bir devlet büyüğünün şairden yeni şiirler duymak istemesi ve artık şiir sahasında ürün vermeyerek üretimi durdurmasına sitem etmesi önemli bir husustur (Karadavut, 2022, s. 861). Bununla birlikte bu tarz beyitler Nedîm’in bîgâne/müstagnî edaya yatkın bir kişiliğe sahip olduğunun göstergesidir:

Ki ya’ni bendene lûtf-ı hitâb edüp buyurdun kim
 Gel ey bîgâne-meşreb bî-vefâ İstanbul oğlanı

Murâdın hâsıl oldu gayri istiğnâya çekdin sen
 Gelüp hiç etmez oldun ‘arz-ı kâlâ-yı sühandânî (Kaside 21: 4-5. Beyitler)

Menkıbe/Menkabe Tarzı

Arapçada “isabet etmek, bir şeyden bahiste bulunmak yahut haber vermek” anlamındaki “nekabe” kökünden türeyen menkabe, “tanınmış veya tarihe mal olmuş kişilerin hallerine dair anlatma ve hikâyeler anlamındadır”. Aynı kökten türeyen menkıbe, “efsane”; menkıbet-han, “efsane anlatan, menkıbe okuyan”; menakıb, “övünülecek işler, özellikler, anlatmalar”; menkıbevi/menkabevî, “menkıbelerde adı geçen, menkıbelere geçebilecek nitelikte olan” anlamlarında kullanılmıştır. Menakıbnâme ise, tanınmış veya tarihe mal olmuş kişilerin olağanüstü hallerine dair anlatma ve hikâyelere yer veren eserler için kullanılmaktadır (Kardaş, 2018, s. 13). Din ulularının, kahramanların ve târihî şahsiyetlerin üstün özelliklerini, meziyetlerini, olağanüstü iş ve hareketlerini destânî-efsânevî özellikler katarak anlatan metinlerde menkıbe/menkabe tarzına başvurulur.

Nedîm Divânı'nda yer alan Der-Menkabet-i Vezîr-i Âsaf-şiyem İbrâhîm Pâşâ Berâ-yı Tebrîk-i İyd-ı Sa'îd başlıklı 34. kaside ile aşağıda bir bölümü verilen Sultan III. Ahmed'in İbrahim Paşa'nın sarayına teşrifi üzerine yazılan kasidede menkıbe tarzına yer verilmiştir:

Bâ-husûs kim içlerinde asrımız şehenşehin
Husrev-i Rûm u Arab hâkân-ı İrân eyledi

Mülk-i Pûristân u Gürcistân u Azerbaycân
Her biri sad şehriyârı sâhib-i şân eyledi

Şîrvân u Erdebil ü dahi İrân u Irak
Dehr her birini taht-ı şehriyârân eyledi

Şimdi ammâ cümlesin baht-ı sa'âdet cem' edüp
Hutbe-i Sultân Ahmed ile şâdân eyledi

Böyle bir şebdir bu kim te'sîr-i yümn ü behceti
Şevk ile böyle Nedîmi menkabet-hân eyledi (Kaside 24: 24-37 beyitler)

Tarih Düşürme

Divan şiirinde, doğum, ölüm, inşâ, tayin, savaş, barış, deprem, yangın, tahta çıkma gibi târihte tanıklık edilen önemli olay ve gelişmelerin târihlerini göstermek üzere, gerçekleşen olayların tarihini, Arap alfabesindeki harflerin ebcet hesabındaki değerlerinden faydalanarak ebcet hesabıyla manzum olarak söyleme veya yazmaya tarih düşürme denir. Bu şekilde kaleme alınan manzumelere ise tarih menzumesi (çoğunlukla kıt'a) adı verilir. Belagat kitaplarında hünere dayalı sanatlar içerisinde gösterilen tarih düşürme, bu yönüyle bir edebî tarz özelliği gösterir. Tarih düşürme eyleminin kendisi ise bir teknik olarak ele alınmalıdır.

Tarih düşürmedeki hüneri ve ustalığı gözardı edilen Nedim, *Divân*'ında çeşitli vesilelerle tanık olduğu birçok hadiseye tarih düşmüştür. Devrinde hamileri tarafından başta İstanbul ve Nevşehir'de olmak üzere gerçekleştirilen imar faaliyetlerine destek olmak amacıyla, şiirlerinde söz konusu yapıları ile bânilerini methederek, yapıların inşasına tarih düşmüştür. Divanda yer alan 38-42 arası kasideler ile 5-62 arası kıt'alarda olmak üzere, 63 ayrı manzume tarih düşürme tarzında kaleme alınmıştır. Aşağıda bir kısmı verilen onuncu kıt'a, Sultan II. Ahmet'in yeni yılını kutlamak amacıyla yazılmıştır:

Cedîd oldukda iclâl u şerefle sâl-i hurrem-fâl
Ana şâyeste bir târîh ararken hâme dikkatle

Nedîmâ bende tebrîk eyleyüp onu dedi târîh
Mübârek ola Sultân Ahmede bu yıl sa'âdetle [1141] (Kıt'a 10: 14-15. beyitler)

Mürâca'a/Dedim-Dedili Şiir

Arapça bir kelime olan mürâca'a, edebî bir terim olarak lügattte "sözü döndürerek söylemek ve sorulu cevaplı, karşılıklı konuşma biçiminde yazılmış şiir" olarak tarif edilmiştir. Divan şiirinde karşılıklı söyleşme tarzında yazılan şiirlere "mürâca'a şiir" denilmektedir. Bu tarz şiirler için muhavereli şiir, müşâ'are ve münazara terimleri de kullanılmıştır. Halk şiirinde bu tarzda yazılan şiirlere "dedim-dedili şiir" denilmiştir (Alıcı, 2002, s. 1).

Nedim Divânı'nda yer alan Hammâmiyye Der-Sitâyiş-i Vezîr-i a'zam Dâmâd İbrâhîm Pâşâ başlıklı kasidenin muhtelif bölümlerinde mürâca'a tarzına başvurulmuştur:

Dedim ki ey gül-i nev-hîz-i nâz ü işve sana
Fedâ Nedîm gibi bendeler hezâr hezâr

Ne gûne sihr idi âyâ o beyt-i pür-te'sîr
Ki bir senin gibi ser-keş perîyi etdi şikâr

Dedi ki bir iki beytül'-kasîde kim olmuş
Onunla hazret-i sadr-ı güzîne midhatkâr (Kaside 6: 33-35. beyitler)

Lugaz

Manzum bilmece anlamına gelen lugaz, edebî tarz olarak bir şeyin vasıflarının sıralanarak ne olduğunun sorulması şeklinde kaleme alınan şiirlerdir. Lugazda canlı ya da cansız varlıkların, her çeşit somut ya da soyut kavram veya eşyanın manzum bilmece olarak sorulabilmesi tarzın belirleyici özelliğidir (Akkuş, 2008, s. 169). Daha geniş bir ifade ile eğlenceye dayalı, söyleyenin zekâsını ve dili kullanmadaki hünerini ortaya koymak amacıyla insan adları dışındaki nesnelere kastedip, ipuçlarını metin içinde verilmesi yoluyla dolaylı anlatımlarla söylenen manzum bilmecelelere lugaz adı verilmiştir (Üst, 2014, s. 2012). Her ne kadar yapılan çalışmalarda lugaz tür

kapsamına dâhil edilmiş olsa da yukarıdaki açıklamalar ve *Nedîm Divânı*'nda yer alan örneklerin başlığından da anlaşılabilceği üzere lugaz'ın bir edebî tarz olduğu aşikârdır.

Nedîm Divânı'nda yer alan *Mesnevî-i Lugaz-güne Der-Zımn-ı Sitâyîş-i Sadr-ı a zam* ve *Mesnevî-i Lûgaz-güne* başlıklı mesneviler lugaz tarzında kaleme alınmıştır.

Nedir ol tîre-rûy u zîşt-beden
Onu var eylemiş Hudâ yokdan
Sûretâ gerçi bir heyûlâdır
Lîk her sûreti pezîrâdır
İsterim sana nâmını diyeyim
Lîk yok evveli ki söyleyeyim
Bilemezsin bu remzi fikr ile sen
Meger imdâd erişe Mevlâdan (Mesnevi 3: 1-10. beyitler)

Açıklayıcı Anlatım/Ta'rîfnâme

Bir kavram, sözcük, nesne, varlık; bir kimse ya da bir yerin ayırıcı ve ana özelliklerinin belirtilmesi ve ayrıntıları ile açıklanması/tanımlanmasıdır. Açıklayıcı anlatımda inceleme, sınıflandırma, karşılaştırma, tasvir gibi tekniklerden istifade edilebilir. Amaç açıklanmak istenen kavram hakkında bilgi vermektir.

Nedîm Divânı'nda yer alan *Der-Sitâyîş-i Sultân Ahmed Hân Berâ-yı Terfî-i Rütbe-i Medîne-i Münevvere* başlığın taşıyan kaside, açıklayıcı anlatım biçimi ile yazılmıştır:

Cihân kim mazhar-ı işrâk-ı envâr-ı hakikatdir
Aceb âyîne-i hayret aceb mir'ât-ı ibretdir
Aceb esrâr-ı hayretdir bu eczâ-yı cihân el-hak
Aceb terkîb olunmuşdur aceb ma'cûn-ı hikmetdir
Zemîn ü âsmânı mihr ü mâhı bilmeden geçdik
Kişi öz nefsinin bir hoşça bilmek câna minnetdir
Aristolar Felâtunlar ki nâmın yâd ederler halk
Budur zannım ki onlar dahı mahrûm-ı basîretdir (Kaside 13: 1-4. beyitler)

Muştunâme/Müjdeviye

Daha çok sıhhatnâme, tebriknâme, kudûmiyye edebî türleri ile birlikte değerlendirilen (Gökalp, 2006, s. 106-107) muştunâmeler/müjdeviyeler edebî tür olmaktan ziyade bir edebî tarz olarak kabul edilmelidir. Tarzın çağrışım sahası geniş olmakla birlikte, sevilip sayılan bir kimsenin bir yere teşrihi ve avdeti, bir devlet

büyüğünün bir hastalığı atlatması, bahar ve bayram gibi sevinç ve coşkuyu arttıran güzel zamanların gelişi, fetih ve zaferler ile şehzadelerin doğumu gibi güzel haberler verilmesi üzerine inşa edilen konuların işlendiği metinlerde muştunâme/müjdeviye tarzına başvurulur. Sevgiliden gelen herhangi bir güzel haber ya da eylemin verdiği sevinç ve coşkuyu yansıtan gazelerde de bu tarzdan istifade edilir.

Nedîm Divânı'nda başta sıhhatnâme, tebriknâme, kudûmiyye edebî türleriyle kaleme alınan manzumeler olmak üzere birçok şiir müjdeleme üslubu ile yazılmıştır. *Tarîf-i Teşrif-i Pâdişâh-ı Cihân Be-Serây-ı Sadr-ı azam Der-Akab-ı Müjde-i Feth-i Revân* başlıklı 25. kaside ve 41. musammat muştunâme/müjdeviye edebî tarzı ile yazılmıştır:

Yine bezm-i çemene lâle fûrûzan geldi
Müjdeler gülşene kim vakt-ı çırağan geldi
Bülbül ateş saçarak bezme gazel-hân geldi
Müjdeler gülşene kim vakt-ı çırağan geldi (Musammat 41/I)

Anlatım Teknikleri

Tahkiye

“Anlatma; söyleme; hikâye etme; öyküleme” manasına gelen tahkiye bir anlatım tekniği olarak kabul edilegelmiştir. Tahkiye, edebî metinlerde üslubun temel unsurlarından biridir. Divan şiirinde, özellikle mesnevi nazım şekli gibi anlatıma dayalı metinler tahkiye üslubu/tekniği üzerine kurulmaktadır. Bu sebeple tahkiye bir edebî tarz olarak kabul edilebilir.

Nedîm Divânı'nda, mesnevi ve kasidelerde çeşitli vesilelerle tahkiye tekniğinden istifade edilmiştir. Şair, Mustafa Paşa'nın methi maksadıyla Bâğ-ı Vefâ hakkında yazdığı mesnevîde bu anlatım tekniğinden yararlanmışır:

Sana bir aceb dâstân söyleyim
Kulak tut ki sihr-i beyân söyleyim
Bu gün bir gül-istâna düşdü yolum
Ki oldu şu'ûrum tahayyürle güm (Mesnevi 1: 15-16. beyitler)

Tasvîr

Bir şeyi veya bir kimseyi ayrıntıları ile anlatma; göz önünde canlandırma; betimleme anlamlarına gelen tasvîr, edebî metinlerde olayların geçtiği mekânları, kişileri ve nesnelere öteki varlıklardan ayırarak yapılan anlatma ve betimleme tekniği olarak kullanılmaktadır.

Nedîm Divânı'nın muhtelif yerlerinde tasvîr tekniğinden faydalanılmış, bilhassa kasidelerin teşbib bölümlerinde canlı tasvirlerle yer verilmiştir. Nedîm, meşhur hammâmiyesinde kasideye kendi hâlini tasvir ederek başlar ve başında bir ağrıyla

uyandığını, perişan bir hâlde hamama doğru gittiğini ifade eder. Şair üstü başı dağınık, kimeri gevşemiş, sarığı çözülmüş, kafasında binlerce zaaf ile hamama gitmektedir:

Sepîde-dem ki olup dîde hâbdan bidâr
Hurûşa başladı nâgâh serde derd-i humâr

Hezâr za'f ile hammâma doğru azm etdim
Kemer gûsiste perâkende gûşe-i destâr (Kaside 6: 1-2. beyitler)

Tazmîn

Sözlükte “bir şeyi bir şeyin içine gizleme” anlamına gelen tazmin, terim olarak başkasına ait bir beyit veya mısra'ı bir ifadeyi alıntulamak manasında kullanılmaktadır. Ayrıca meşhur bir beyit ya da mısra'ın, başka bir şair tarafından herhangi bir nazım şekline tamamlanmasına da tazmin adı verilmektedir (Mermer & Koç Keskin, 2011, s. 99). Her ne kadar şekle ait bir unsur gibi görünse de tazmîn, şairlerin üsluplarını tayin eden, belirleyen özellikler taşıması dolayısıyla edebi bir tarz olarak kabul edilebilir.

Nedîm, beğendiği şairlerden Râsih, Enverî, Bakî, Sultan III. Ahmet'in birer; Sadrazam İbrahim Paşa'nın ise iki beytini tazmin etmiştir. Divanda yer alan ve Damat Ali Paşa'nın medhiyesi için yazılan ikinci kaside Râsih'in meşhur “üstüne” redifli manzumesinin tazmin edilmesinden müteşekkildir:

Râsihin bu matla'ın tazmîn edüp sâkî-i kilik
Nukl sundu çekdiğim sahbâ-yı irfân üstüne

Süzme çeşmin gelmesin müjgân müjgân üstüne
Urma zahm-ı sîneme peykan peykân üstüne

Nergis-i gül-gûn beyâzın sanma surh etmiş remed
Gamze-i zâlim yine kan eylemiş kan üstüne (Kaside 2: 16-18. beyitler)

Sonuç

Bu çalışmada, 18. yüzyıl Divan şairlerinden üslup sahibi şairlerinden Nedîm'in *Divan*'ı taranarak, eserde kullanılan edebî türler, edebî tarzlar ve anlatım teknikleri tespit edilmiştir. Saptanan unsurlar örnek metinleriyle birlikte verilerek söz konusu anlatım ve ifade unsurlarının, Nedîmâne üsluba katkısı ortaya çıkarılmıştır.

Tarama sonucunda şairin şiirlerinin muhtevasının oluşturulmasında istifade ettiği 16 farklı edebî tür saptanmıştır. Söz konusu türler: temmûziyye, sâkinâme, hammâmiye, ramazâniyye, ıydiye, bilâdiye, cülûsiye, şitâ'iyye, tebriknâme, bahâriyye, sıhhatnâme, tuğrâiyye, saydiyye/şikâriyye, kudûmiye, dâriyye/kasriyye ve sâliyye'dir.

Tespit edilen türlere bakıldığında, muhtevayı oluşturan bu edebî türlerin genel itibariyle gündelik hayatta sık olarak karşılaşılan ve tabiatta kendiliğinden olup biten, somut ve doğal olaylarla ilgili olduğu, muhtevayı oluşturan konuların eğlence, kutlama ve keyif almaya dayalı konular olduğu görülmektedir.

Nedîm'in üslup özelliklerini şekillendiren ve şiirlerini yazarken faydalandığı tespit edilen 21 edebî tarz (anlatım/sunuş biçimleri) da şu şekilde sıralanmıştır: teşekkürnâme, firaknâme, duânâme, medhiye, fahriye, sohbetnâme, şikâyetnâme, hasbihâl/arzihâl, nasihatnâme, nedâmetnâme, medednâme, hakîmâne tarz, Nedîmâne tarz/şûhâne edâ, âşıkâne tarz, rindâne edâ, menkibe/menkabe, tarih düşürme, mürâca'a, lugaz, açıklayıcı anlatım, muştunâme/müjdeyiye.

Söz konusu tarzlara bakıldığında, evvelâ tarzlardaki çeşitlilik dikkat çekmektedir. Bu da şairin farklı tarzda şiirler yazabildiğini göstermektedir. Öne çıkan bir diğer özellik de ilgili tarzlar içerisinde dinî ve tasavvufî metinlerde başvuru edilen edebî tarzlara neredeyse hiç başvurmamış olmasıdır. Şairin yararlanmış olduğu az sayıdaki dinî içerikli tarzlardan duânâme ve medednâme tarzlarının memduha yönelik olduğu, nasihatnâme ve hakîmâne tarzlarının da dinî ve ahlakî boyuttan ziyade dünyayı algılama biçimi ve hayatı nasıl yaşaması gerektiği ile ilgili olduğu görülmüştür.

Nedîm'in göz ardı edilen üslup özelliklerinden biri de şairin tarih düşürmedeki ustalığıdır. Hâlbuki şair, ismiyle özdeşleşen Lale devrinde İstanbul ve Nevşehir'de inşa edilen çeşitli yapılarla 63 farklı manzume ile tarih düşmüştür.

Nedîm Divânı'nda ön plana çıkan anlatım teknikleri ise tasvir, tahkiye ve tazmin teknikleridir. Söz konusu teknikler içinde tasvir ön plana çıkar. Şair içinde yaşadığı hayatı ve toplumu bütün yönleriyle tasvir etmiştir. Şair, başta İstanbul ve semtleri olmak üzere, Lale devrinde gerçekleştirilen imar faaliyetleri kapsamında inşa edilen yapıların geniş tasvirlerine şiirlerinde yer vermiştir.

Nedîm, çoğunlukla geleneğin dışına çıkarak kasidelerine medhiye bölümü ile başlamıştır. Kasidelerini daha ziyade medhiye tarzında kaleme alan şairin, farklı konularda yazdığı manzumelerde bile konuyu bir şekilde hamisi konumunda olan Lale devrinin padişahı Sultan III. Ahmet ve sadrazamı Damat İbrahim Paşa övgüsüne getirdiği gözlemlenmiştir. Şair, kasidelerinin dua bölümlerini kısa tutmuştur. Dua bölümlerinde şair, yaratıcıya yönelmek yerine, memduhu için yaratıcıya niyazda bulunmuştur. Genellikle memduhun devletinin daimi olması ve bütün İran ile Turanın onun fermanına boyun eğmesini Allahtan dilemiştir. Fahriye bölümlerinde ise kendinden ve şiirdeki hünerinden emin bir tavır sergileyen şair, her fırsatta üsluplarından etkilenmiş olduğu Nefî ve Bâkî isimlerini zikretmeye gayret göstermiştir.

Nedîm'in üslubunu şekillendiren edebî türler, tarzlar ve anlatım teknikleri değerlendirildiğinde, şairin yazdığı şiirlerin onun mizacı ve üslup özellikleri ile

paralellik gösterdiği görülmüştür. Şairin şiirlerine bakıldığında, dünya hayatına bağlı; yüzünü soyut kavramlardan somut dünyaya çeviren; ilham aldığı gündelik yaşamı olduğu gibi kabullenen ama yaşadığı hayatı da güzelleştirmeye çalışan; hayattan keyif ve zevk almaya çalışan; dert ve sıkıntıdan uzak, neşeli ve coşkun yaratılışlı bir bireyin mizacından doğan ürünler olduğu görülmektedir.

Kaynaklar

- Aça, M & Gökalp, H. & Kocakaplan, İ. (2011). *Başlangıçtan günümüze Türk edebiyatında tür ve şekil bilgisi*. Kesit Yayınları.
- Akkuş, M. (2008). *Klâsik Türk şiirinin anlam dünyası: Edebî türler ve tarzlar*. Fenomen Yayınları.
- Akkuş, M. (2009). Şeyh Galib'in anlam dünyası: Hüsnü Aşk'ta edebî türler ve tarzlar. *Turkish Studies*, 4/7, 97-112.
- Alıcı, L. (2002). Klasik Türk edebiyatında mürâ'aca şiirler. *İlmi Araştırmalar*, 14, 1-15.
- Batıslam, H. D. (2016). Sünbülzâde Vehbî'nin Koca Ragıp Paşa'ya yazdığı ıydiye kaside. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25/4, 83-96.
- Batur, H. & Yıldız, E. (2019). Şeyhülislam Muhammed ve Sâmih'in kudümiyeleri üzerine mukayeseli bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (14), 259-288.
- Canım, R. (2010). *Divan edebiyatında türler*. Grafiker Yayınları.
- Dilçin, C. (2013). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erkal, A. (2004). Divan edebiyatında temmuziyye ve Mustafa Sâmî'nin temmuziyyesi. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 24, 43-66.
- Gökalp, H. (2006). Divan şiirinde sıhhat-nâmeler. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 14, 101-30.
- İsen, M. (2006). *Türler. Eski Türk edebiyatı el kitabı*. Grafiker Yayınları.
- İspir, M. (2009). Fehîm-ı Kadîm Divanı'ndaki temmûziye üzerine bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/6, 339-349.
- Kaplan, H. (2020). Bir İstanbul methiyesi: İzzet'in bilâdiyesi. *Çukurova Üniversitesi Türköloji Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 442-487.
- Kaplan, Y. (2010). Türk hamam kültürünün Divan şiirine yansımaları. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 44, 131-155.
- Karadavut, N. (2022). *Nedîm Dîvânı üzerine dilbilimsel bir inceleme*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaköse, S. (2007). XVII. yüzyılda Nedimâne bir üslup; Mâhir Divanı. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 22, 145-166.
- Kardaş, S. (2013a). Edebî tür ve tarz açısından tevbe-nâmeler ve Lebîb Divanı'nda yer alan tevbe-nâme örneği üzerine değerlendirmeler. *Turkish Studies*, 8/13, 1175-1187.
- Kardaş, S. (2013b). Cem Sultan'ın Cemşid ü Hurşid mesnevisinin edebî tarzlar açısından değerlendirmesi. *Turkish Studies*, 8/1, 899-1909.
- Kardaş, S. (2018). *Ali Nihânî'nin manzum Hacı Bektaş-ı Veli Velayetnamesi*. Grafiker Yayınları.
- Kıyçak, Ö. (2018). Osman-zâde Tâ'ib Ahmed'in Sıhhat-âbâd'ının tür bağlamında çok boyutluluğu. Hülya Gür ve H. Hüseyin Şahan (ed.), *Uluslararası Necatibey Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi* (s. 369-384).

- Kubbealtı Lugatı*. (t.y.). Erişim Tarihi: Ekim 19, 2022, <http://lugatim.com/>
- Kurnaz, C. (1997). Arayıcızâde Hüseyin Ferdî ve Derviş Ömer Efendi'nin bilâdiyeleri. *Divan Edebiyatı Yazıları* (1. Baskı, 230-252). Akçağ Yayınları.
- Macit, M. (2007). *Nedîm hayatı, eserleri ve sanatı*. Akçağ Yayınları.
- Macit, M. (2017). *Nedîm Divânı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196897/nedim-divani.html>
- Mazioğlu, H. (2018). *Nedîm'in Divan şiirine getirdiği yenilikler*. Akçağ Yayınları.
- Mermer, A. & Koç Keskin, N. (2011). *Eski Türk edebiyatı terimleri sözlüğü*. Akçağ Yayınları.
- Sinan Nizam, B. (2021). Geçmiş olsun dileklerini ileten mensur ve manzum metinler: İyâdetnâme ve sıhhatnâmeler. *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, LVII (2021), 245-281.
- Topal, A. (2009). Klâsik Türk Şiirinde tuğrâ ve bir edebî tür olarak tuğrâiyye, *Turkish Studies*, 4/2, 976-992.
- Tuğluk, H. İ. (2010). Divan şiiri'nde manzum tebrik-nâmeler. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 42, 41-68.
- Tuğluk, İ. H. (2015). Arz-ı ihtirâm: Teşekkür-nâme klâsik Türk şiirinde teşekkür içerikli şiirler. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 1/ 2, 88-100.
- Üst, S. (2014). Lugaz ve Nedîm'den bir örnek. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3/1, 210-217.
- Yıldız, E. (2019). Klasik Türk şiirinde şikâriyyeler/saydiyyeler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 46, 177-221.
- Yıldız, E. (2020). Sultan III. Mustafa'ya sunulan cülûsiyyeleri içeren bir mecmua. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 6/2, 130-153.
- Yılmaz, K.H. (2016). Damat İbrahim Paşa'ya sunulan teşekkürnâmeler. *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiri Metinleri*. Filiz Kılıç ve Tuncay Bülbül (ed.), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları (s. 868-877).

Etik Kurul İzni Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.

Çatışma Beyanı Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.